

СЕКЦІЯ 6 ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

УДК 338.372.32

Бакало Н.В.*кандидат економічних наук, доцент
Полтавського національного технічного університету
імені Юрія Кондратюка***Бересток Є.Т., Шепелєва А.О.***студенти
Полтавського національного технічного університету
імені Юрія Кондратюка*

ВПЛИВ ЕКСКУРСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ЕМОЦІЙНИЙ ТА ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНИЙ СТАН ДИТИНИ

IMPACT EXCURSION ACTIVITIES ON THE EMOTIONAL AND PSYCHOPHYSICAL CONDITION OF THE CHILD

АНОТАЦІЯ

Екскурсійна діяльність завжди спрямована на досягнення певної мети. Чітко організована та проведена екскурсія має досить сильний вплив на емоційний та психофізичний стан дитини. Особливо в наш час дана тема є актуальною задля правильного розвитку світогляду дитини, формування її як особистості, здобуття комунікативних навичок та організації інтерактивного дозвілля. Ці фактори позитивно впливають на подальшу адаптацію дитини в соціумі.

Ключові слова: екскурсійна діяльність, екскурсія, вплив, емоційний стан, психофізіологічний стан.

АННОТАЦИЯ

Экскурсионная деятельность всегда направлена на достижение определенной цели. Четко организованная и проведенная экскурсия имеет достаточно сильное влияние на эмоциональное и психофизическое состояние ребенка. Особенно в наше время эта тема является актуальной для правильного развития мировоззрения ребенка, формирования его как личности, получения коммуникативных навыков и организации интерактивного досуга. Эти факторы положительно влияют на дальнейшую адаптацию ребенка в социуме.

Ключевые слова: экскурсионная деятельность, экскурсия, влияние, эмоциональное состояние, психофизиологическое состояние.

ANNOTATION

Sightseeing activities are always aimed at achieving a certain goal. Well-organized and a tour has a very strong influence on the emotional and psycho-physical condition of the child. Especially nowadays, the topic is relevant for the proper development of the child philosophy, the formation of personality, gaining communication skills and organization of interactive entertainment. These factors contribute positively to the further adaptation of the child in society.

Key words: excursion activity, tour, influence, emotional state, physiological condition.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Нині розвиток індустрії туризму в Україні на тлі світового туризму, який розвивається досить швидкими темпами,

виглядає досить скромно, але наповнення бюджету і його частка в найближчі роки повинні значно збільшитися з усіма об'єктивними перевагами країни. Українські громадяни є інвесторами зарубіжних країн щодо розвитку туристичної сфери. Причинами такого становища є складна соціально-економічна ситуація в державі, недосконалий механізм стимулювання туристичної індустрії, відсутність ефективної стратегії розвитку туристичної сфери на рівні країни, тому більший відсоток Українців надають перевагу відпочинку за кордоном.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Історія розвитку екскурсійної діяльності пройшла низку етапів формування та розвитку, значна кількість учених та практиків намагалися сформулювати значення екскурсії, її місце у вихованні людини, її зміст, ефективність, але так і не прийшли до єдиної думки. Так, на думку Б.В. Ємельянова, «екскурсія є цілеспрямованим наочним процесом пізнання навколишнього світу, процесом, побудованим на заздалегідь підібраних об'єктах у природних умовах або розташованих у цехах промислових підприємств, приміщеннях, лабораторіях науково-дослідного інституту, залах музеїв, виставках, майстернях художника тощо. Показ об'єктів, які сприймаються чуттєво, відбувається під керівництвом кваліфікованого керівника – екскурсовода і підпорядкований завданню розкриття чітко визначеної теми» [5]. Т.В. Ішекова визначає екскурсію як методично продуманий показ визначних місць, пам'яток історії та культури, показ, в основі якого лежить аналіз екскурсійних об'єктів, які знаходяться перед очима, а також подій які з ними пов'язані [6]. Н. Гасюк,

М. Головатий, Р. Красій та В. Передерко вважають, що екскурсія – це цілеспрямований наочний процес пізнання навколишнього середовища з використанням заздалегідь відібраних об'єктів у природних умовах під керівництвом спеціаліста-екскурсовода відповідно до наперед визначеної тематики. [7] Г.П. Долженко, своєю чергою, характеризує екскурсію не просто як проведення часу, а як інтелектуальну діяльність у вільний час або навчальний час, яка потребує певних затрат фізичної та духовної сили [4]. Проте нині недостатньо розглянута тема екскурсійної діяльності сучасними науковцями.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є аналіз впливу екскурсії на дитину як одного з ключових аспектів формування її емоційного та психофізіологічного стану. Детальніше зупинимося на видах екскурсійної діяльності, що здійснюють найбільший вплив на сприйняття зовнішнього оточення дитиною (природні, екологічні, виробничі).

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Екскурсія є важливою формою організації розвитку дитини. Основне значення екскурсії полягає в тому, що вона забезпечує формування у дітей конкретних уявлень і вражень про навколишнє оточення. Включення в процес екскурсії різноманітних завдань, використання тих чи інших методів має відповідати основному завданню – викликати яскраві враження у дитини. Особливо слід підкреслити значення екскурсії у формуванні емоційної сфери дітей: почуття прекрасного, відчуття радості пізнання, бажання бути корисним суспільству. З огляду на активно-рухову специфіку навчального пізнання на екскурсії, можна також говорити про її вплив на фізичний розвиток дітей.

Для кращого розуміння спрямування впливу екскурсії на дитину слід провести класифікацію екскурсій. Нині екскурсії класифікуються за: змістом; складом й кількістю учасників; місцем проведення; способом пересування; тривалістю; формою проведення (табл. 1). Кожна група має властиві їй компоненти, специфіку й особливості.

Основним методом на екскурсії є спостереження. На думку психологів, спостереження – це складна діяльність, основу якої становить свідоме цілеспрямоване сприйняття. Сприйняття екскурсійного матеріалу засноване на послідовності трьох видів психічних процесів: пізнавальних (відчуття, мислення, уява); емоційних (переживання); вольових (зусилля для збереження уваги, активізація роботи пам'яті). Ці процеси пов'язані між собою. Їх ефективність визначається зовнішніми впливами, яких зазнає особистість, її психічним станом [5].

У дитячі роки за сприятливих умов інтенсивно розвивається психофізіологічний та емоційно-вольовий стан дитини, закладаються основи правильного ставлення до предметів і явищ навколишнього середовища.

Таблиця 1

Класифікація екскурсій за основними ознаками

1. За змістом	оглядові; історичні; природознавчі; мистецтвознавчі; літературні; виробничі; архітектурні; культурно-релігійні
2. За складом учасників	індивідуальні; для школярів (студентів); для дорослих; для місцевого населення; для іноземних туристів
3. За місцем проведення:	міські; заміські; виробничі; музейні; комплексні
4. За способом пересування	пішохідні; транспортні; комбіновані
5. За формою проведення:	звичайна екскурсія; екскурсія-масовка; екскурсія-прогулянка; екскурсія-лекція; екскурсія-концерт; екскурсія-спектакль; екскурсія-вистава; екскурсія-обговорення; навчальні екскурсії
6. За тривалістю	від однієї академічної години (45 хв.) до доби [5]

Екскурсія як процес наочного пізнання навколишнього світу також має безпосередній вплив на емоційний та психофізіологічний стан дитини.

Основне значення розроблення екскурсій для дітей полягає в тому, що вони забезпечують формування у дітей конкретних уявлень і вражень про навколишнє середовище. Включення в хід екскурсій різноманітних завдань дітям, використання тих чи інших методів має відповідати основному завданню – забезпечити яскраві, емоційні і конкретні уявлення про об'єкти, які зазначаються [3].

Рис. 1. Розподіл психофізіологічних особливостей дитини за впливом екскурсії

Екскурсія є однією з багатофункціональних та ефективних форм роботи з дітьми. Під час екскурсії інформація сприймається полісенсорно, тобто дитина одночасно може бачити, чути, нюхати, відчувати, рухатися, чіпати, взаємодіяти з навколишнім середовищем. Ці дії пов'язані між собою. Їх ефективність відзначається зовнішнім впливом, якому піддається дитина, її психофізіологічним станом. Переважно

така форма отримання знань ураховує вікові особливості допитливих дітей.

Також доцільним буде розподілити психофізіологічні особливості дітей за впливом екскурсії (рис. 1). Вплив на пам'ять. Екскурсія допомагає тренувати пам'ять. У ході проведених досліджень виявлено, що кількість слів діти гірше запам'ятовують, аніж кількість зображень. А оскільки екскурсія переважно складається з демонстрації об'єкта, то це краще сприяє розвитку пам'яті дитини.

Вплив на процес сприйняття. Одним із прийомів, які активізують процес сприйняття, є порівняння досліджуваних об'єктів. На екскурсії діти мають змогу порівнювати, встановлювати ознаки, відмінності, подібності, здійснюючи таким чином необхідну аналітичну діяльність.

Вплив екскурсії на розвиток словесно-логічного мислення. Основним прийомом, який може застосовуватися для розвитку словесно-логічного мислення, під час екскурсії є показ об'єктів, що супроводжуються поясненнями та жестикою екскурсовода. Діти повторюють за екскурсоводом певні рухи та слова.

Вплив на мовленнєвий розвиток. Під час екскурсії відбувається збагачення словникового запасу дитини. Складаючи опис того чи іншого предмета, аналізуючи його, дитина активізує пізнавальну діяльність. За допомогою «живої» наочності, дитина тренується в складанні розповіді, а після закінчення екскурсії – переказу. В процесі проведення таких екскурсій мова дітей стає більш розгорнутою і послідовною.

Вплив на емоційно-вольову сферу дітей. Емоції відіграють важливу роль у засвоєнні знань, умінь і навичок у встановленні контактів з оточуючими, у соціальній адаптації дітей у колективах та поза ними. Доведено, що вплив на дитину навколишнього середовища пояснюється не тільки її характером, а й тими переживаннями, які у нього виникають. А в процесі екскурсії дітей переповнюють переживання, емоції, враження, і це відкладає певний відбиток на розвиток емоційно-вольової сфери дитини.

Емоції і почуття, так само як і психічні процеси, забезпечують відображення та пізнання навколишнього світу. Але на відміну від сприймання, пам'яті, мислення емоції і почуття відбивають реальну дійсність у формі переживань. Викликати ці переживання – мета кожної екскурсії. Пізнаючи світ, людина по-різному сприймає предмети й явища. Одні події викликають захоплення, інші – сум, гнів, тощо – усе це прояви суб'єктивного ставлення людини до навколишніх предметів і явищ, її емоційні переживання.

За впливом на емоційний та психофізіологічний стан екскурсії на дітей нами було виділено три види екскурсії: природничу, екологічну, виробничу.

Важливою особливістю природничих та екологічних екскурсій, які відрізняють їх від інших видів екскурсійної діяльності, є те, що вони знайомлять дітей з об'єктами й явищами

природи у звичному середовищі. Краса навколишньої природи викликає глибокі переживання, сприяє розвитку естетичних почуттів.

Однак на емоційний та психофізіологічний стан дитини мають вплив лише ті екскурсії, які ретельно підготовлені та ефективно організовані, тому, готуючи екскурсію для дітей, важливо вивчити і дослідити географію, скласти маршрут, спланувати час і місце зупинок, що в подальшому дасть змогу визначити зміст спостережень та інших видів діяльності. Екскурсію доцільно проводити в різні сезони, щоб дати дітям можливість спостерігати за різним станом природи та її об'єктів, бачити періоди їх розвитку. Щоб уникнути втоми дітей та втрати їх інтересу, екскурсія не повинна затягуватися. Навпаки, увагу дітей слід більше звертати на цікаві явища і факти, ставити проблемні ситуації, які будуть пробуджувати їх самостійно шукати рішення та викликати певні емоції.

Своєю незвичайністю, новизною і розмаїтістю природа викликає у дітей здивування, радість і захват, бажання більше дізнатися, спонукає їх до передачі почуттів і думок. Діти із задоволенням спостерігають, порівнюють, роблять висновки, міркують, розповідають та описують елементарні явища природи. Як приклад серед природничих та екологічних екскурсій в Україні можна виділити такі: екскурсія до національного дендрологічного парку «Софіївка», до національних природних парків «Подільські Товтри», «Синевир», «Дністровський каньйон» тощо.

Наступною екскурсією, яка впливає на емоційний та психофізіологічний стан дитини, є виробничу. Такий напрям екскурсійної діяльності допомагає дітям засвоїти уявлення про працю людей, це можуть бути екскурсії до фабрик, заводів, та ін. Основна мета даної екскурсії – можливість показати як працюють люди, як ставляться до своєї праці й які її результати. Частіше за все на таких підприємствах є музеї історії створення та розвитку сформованих заводів. Проаналізовано, що емоції, викликані під час таких екскурсій, створюють реальну основу для соціально-трудова адаптації дітей шкільного віку.

Всі ці різновиди екскурсій спрямовані на вияв позитивних емоцій у дітей та покращення їх психофізіологічного стану.

Отже, в екскурсійній діяльності важливим є те, що дитина емоційно глибоко залучена в процес пізнання. Те, що ще вчора було для дитини лише узагальненим, після відвідування екскурсії може стати особистісним та значущим. Феномен особистісного сенсу, тобто осягнення значущості для суб'єкта значущості тих чи інших об'єктів та явищ, добре виявляється на «перехідних процесах», коли до того нейтральний об'єкт несподівано починає перетворюватися на суб'єктивно важливий.

Екскурсія має досить значний вплив на розвиток дитини, якщо застосовувати вищевказані

методики її проведення. Вона допомагає сформувати психофізіологічний стан дитини в позитивному плані та розвиває дитину як особистість.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Підкреслимо, що екскурсія – це один з основних видів занять і особлива форма організації роботи щодо всебічного розвитку дитини, морально-патріотичного, естетичного виховання, але водночас одна з дуже трудомістких і складних форм навчання. Екскурсія є найбільш ефективним засобом комплексного впливу на формування особистості дитини. Пізнавальний інтерес, потреба отримувати нові знання формуються, якщо постійно дбати про розширення світогляду дитини (прогулянки, знайомства з пам'ятними місцями). Екскурсія як жива, безпосередня форма спілкування розвиває емоційну чуйність, закладає основи моральності та формує психофізіологічний стан дитини.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Антоненко М.О. Сучасний стан мережі екскурсійних маршрутів м. Полтава / М.О. Антоненко // Містобудування та територіальне планування. – 2012. – № 45(1). – С. 20-29.
2. Бакало Н.В. Екскурсійна діяльність як фактор формування іміджу території / N.V. Bakalo // The 15th International conference information technologies and management 2017 April 27-28, 2017., Riga, Latvia / ISMA University of applied sciences. – 2017. – P. 128.
3. Величко В.В. Організація рекреаційних послуг: [навч. посіб.] / В.В. Величко. – Х.: ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2013. – 202 с.
4. Долженко Г.П. Екскурсионное дело: [учеб. пособ.] / Г.П. Долженко; изд. 2-е, испр. и доп. – М.: MapT, 2006. – 304 с.
5. Емельянов Б.В. Экскурсоведение / Б.В. Емельянов. – М.: Советский спорт, 2007. – 216 с.
6. Ишекова Т.В. Экскурсионное дело: [учеб. пособ.] / Т.В. Ишекова. – Саратов: Научная книга, 2006. – 40 с.
7. Методичні рекомендації з питань провадження екскурсійної діяльності / Н. Гасюк, М. Головатий, Р. Красій, В. Передерко. – Івано-Франківськ, 2009. – 45 с.
8. Рутинський М.Й., Стецюк О.В. Музеєзнавство: [навч. посіб.] / М.Й. Рутинський, О.В. Стецюк. – К.: Знання, 2008. – 428 с.
9. Унікальність туристичних об'єктів Полтавщини як елементів екскурсійної діяльності // Матеріали до Випуску № 3(08) «Східна Європа: економіка, бізнес та управління». – 2017. – С. 45-52.
10. Шанц Е.А. Экскурсия как форма развития познавательной активности детей старшего дошкольного возраста / Е.А. Шанц // Концепт. – 2016. – Спецвыпуск № 2. – С. 1-6.